

İttihadcılarının Rejim ve İktidar Mücadelesi 1908-1913

Aykut Kansu, Çev: Selda Somuncuoğlu

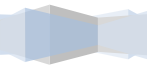
İstanbul, İletişim Yayınları, 2016, 610 sayfa, ISBN: 978-975-05-1925-3

Talha Burak ÜNLÜ*

Aykut Kansu'nun 1908'de ilan edilen II. Meşrutiyet hakkında kaleme aldığı önemli bir çalışmasının¹ devamı niteliğinde olan bu eser, Meclis-i Mebusan'ın 1908 yılının Aralık ayında açılmasından, 1913'teki tarihe "Bab-ı Ali Baskını" olarak geçecek olan hadiseye kadar yaşananları konu edinmiştir. Literatürde dönem üzerine yapılan çalışmalara baktığımızda karşımıza Sina Akşin'in "*Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*" eseri ile Feroz Ahmad'ın "*İttihat ve Terakki 1908-1914*" adlı eserleri karşımıza çıkar. Saydığımız eserler 1908'de meşrutiyetin yeniden ilanından sonra suların durulduğunu savunsa da "*İttihadcılarının Rejim ve İktidar Mücadelesi 1908-1913*" eseri, 1908'den sonra henüz ortamın

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Bölümü, İstanbul, tburakunlu@gmail.com

¹ The Revolution of 1908 In Turkey

normale dönmediğini ve siyasi gelecek açısından önemli bir mücadele verildiğini anlatması bakımından bu eserlerden ayrılmaktadır.

Kitabın yararlanılan kaynak bakımından oldukça zengin olduğunu söyleyebiliriz. Eserde resmi belgelerden, Türk, İngiliz, Alman, Avusturya-Macaristan, Amerikan ve Fransız gazetelerinden yararlanılmıştır. -Berliner Tageblatt und Handels Zeitung (Berlin), L'Echo de Paris (Paris), Le Figaro (Paris), İkdam (İstanbul), Journal des débats (Paris), The Levant Herald and Eastern Express (İstanbul), The Manchester Guardian (Manchester), Le Matin (Paris), The Near East (Londra), Neue Freie Presse (Viyana), Die Neue Zeitung (Viyana), The New York Times (New York), The Nineteenth Century and After (Londra), The Observer (Manchester), The Oriens (İstanbul), Osmanischer Lloyd (İstanbul), Pester Lloyd (Budapeşte), Prager Tagblatt (Prag), Reichspost (Viyana), Resimli Kitab (İstanbul), Le Revue (Paris), Tages-Post (Linz), Tanin (İstanbul), Le Temps (Paris), Tercüman-ı Hakikat (İstanbul), The Times (Londra), Vossische Zeitung (Berlin)- Eserde kullanılan diğer kaynaklara baktığımızda ise birinci el kaynaklar, tezler ve araştırma eserler karşımıza çıkmakta.

Eser, Önsöz, Giriş, on bölüm (1909'un İlk Aylarında İttihadcıların İktidar Mücadelesi, '31 Mart Olayı' ya da 13 Nisan 1909 Karşı Devrim Teşebbüsü, Anayasal Düzenin Yeniden Tesisi ve İttihadcılarla Monarşistlerin Devam Eden İktidar Mücadelesi, Hakkı Paşa Kabinesi, 1911 Yılı'nın Olayları: Anayasal Düzeni Devirmeye Çalışan Monarşistlerin Devam Eden Çabaları, Said Paşa Kabinesi, 1912 Genel Seçimleri, 1912 Darbesi, Balkan Savaşı ve Monarşist Hükümetin Düşmesine Giden Yol, Barış Görüşmeleri ve Kamil Paşa'nın Düşüşü) ve ek kısmından oluşmaktadır. Kronolojik-tematik usule göre düzenlenen kitapta akıcı bir dil kullanıldığını görüyoruz. Çalışmada dipnotlar sayfaların altında kullanıldığını ve bu durumun da okuyucuya avantaj sağladığını görüyoruz. Görsel malzeme bakımından da oldukça zengin olması, eseri okuyucunun metinle bütünleşmesini sağlamıştır.

Yazarın, en büyük iddiası 1908'in aslında bir darbe değil devrim olduğudur. Bunu ancak anayasal bir düzene karşı girişilen bir devirme hareketinin darbe olacağını fakat bu koşulların olmadığı bir yönetime yapılan hareketin bir darbe olmadığını söyleyerek ispatlamaya çalışmıştır. İkinci iddia ise 1908 yılında ilan edilen II. Meşrutiyetin birincisiyle aynı anlamı taşımadığıdır. Çünkü şartlar artık farklılaşmıştır. Bu ikisi arasında keskin bir çizgi çizen yazar, 1908'den sonra monarşi yanlıları için henüz her şeyin bitmediğini ve sonraki süreçte siyasal parti kurmak suretiyle mücadelelerine devam ettiklerini ve bu mücadelenin yöntemlerini açıklamıştır. 31 Mart'ta meşruti düzenin yıkılmasına yönelik girişimini darbe olarak nitelendiren yazar, genel kabulleri sarsacak bu iddialarının gerekçelerini sıralayarak konuyu temellendirmiştir.

Devrimden sonra eski düzen destekçilerinin parti kurmakta ve mücadelelerini bu şekilde sürdürmelerinde oldukça zorlandıklarını ifade eden Kansu, bunun sebebinin iki ana faktöre bağlamaktadır. Bunlardan bir tanesi alışmış oldukları kurulu düzenin altüst olması bir diğeri ise eski düzen siyasetçilerinin -daha doğrusu devlet adamlarının- rekabetçi bir siyasal düzen anlayışına

tamamen yabancı olmalarıdır. Siyasetin eski düzen adamları için küçümsenecek, ayak işi görülebilecek kadar önemsiz bir araç olduğunu ekleyen yazar İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne karşı oluşturdukları muhalefeti Fırka-i Ahrar çatısı altında birleştireler de mezkur sebeplerden dolayı başarısız oldukları ifade etmiştir.

Kamil Paşa kitapta bahsedilen önemli isimlerden birisidir. 1908'den sonra Kamil Paşa kabinesine bir saldırı yapılacağı gündemdediydi. Geriye bunun nasıl olacağını belirlemek kalmıştı. İşin zor kısmı da aslında buydu. Mecliste bir güven oyu tartışması doğmuş, yazara göre bu hususta gruplaşmalar ortaya çıkmıştı. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin önderleri Kamil Paşa'nın düşürülüp, Hüseyin Hilmi Paşa önderliğinde bir hükümetin kurulması istegindeydiler. Kitapta dikkat çeken hususlardan bir tanesi, Kamik Paşa'nın tam zor durumda kaldığı anda birden işlerin tekrardan lehine çevrilmesiydi. Buna örnek olarak İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Girit'in Yunanistan tarafından ilhakını protesto etmesi ve bu suretle Kamil Paşa'yı zor durumda bırakma isteğini taşıırken Paşa'nın halkın gururunu okşayan hitap cümlelerinden sonra durum değişmiş, halk Kamil Paşa'nın Girit'in Osmanlı toprağı olduğu ve uğrunda her şeyin yapılabilineceğini ifade ettiğinde onu alkışlamaya başlamıştı. Yazar, bu bölümde Kamil Paşa'nın desteklenmesi/eleştirilmesi konusunda gazetelerin de ciddi bir şekilde kutuplaşmaya düştüklerini belirtmiştir. Dikkat çekici bir diğer nokta ise Sultan II. Abdülhamid'in her ne kadar kendisine sürekli yeni haklar isteyen Kamil Paşa ile çok yakın olmasa da onu monarşist fikirlere sahip olduğu için İttihatçılara karşı bir müttefik olarak görmesidir.

Yukarıda ifade ettiğimiz gibi 1908'i devrim olarak niteleyen Aykut Kansu, 1909'daki eski rejime dönme girişimini darbe olarak niteliyor. Bu girişimin arkasında Sultan Abdülhamid'in olabileceği ihtimalinin üstünde duran yazar, tam da o süreçte Saray hafiyelerinin ortaya çıkması ve Dördüncü Avcı Taburu'nda görevli erlerin hepsine beşer lira para ödülü verilmesinin de bu iddiayı güçlendirdiğini ifade ediyor. Buna mukabil Selanik'teki Hareket Ordusu'nun da İstanbul'a doğru yola çıkmış, Bakırköy'e geldiklerinde kabineden bir kısmının istifasını kabul etmişti Selanik'teki Üçüncü Ordu Komutanı Mahmud Şevket Paşa, kabineye yirmi dört saat içinde istifa etmelerini içeren bir ultiatom vermiş, buna karşılık padişah da her ne kadar önlem almaya ve çıkış yolu aramaya çalışmışsa da pek de bir çaresinin kalmadığına dikkat çekilmiştir.

Darbe bastırıldıktan sonraki süreçte anayasal düzenin yeniden tesisi ve monarşistlerle yeni düzenciler arasındaki rekabetin hararetle devam ettiğini söyleyen yazar, Hüseyin Hilmi Paşa önderliğindeki mevcut hükümetin Üçüncü Ordu ve İttihat Terakki Cemiyeti'nin baskılarıyla olayları başlatan şüphelileri tutuklamaya başladıklarını aktarmıştır.

Hüseyin Hilmi Paşa'dan sonra onun halefi Hakkı Paşa olmuştur. Burada zaten diğer adayların pek de şansının olmadığını görüyoruz. Öyle ki mezkur adaylara baktığımızda karşımıza Avlonyalı Ferid ve Kamil Paşalar darbeye parmakları olduğu gerekçesiyle İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından istenmiyorlardı.

İlerleyen dönemde İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kendi içerisinde bir kopuş yaşadığını söyleyebiliriz. 'Ahali Fırkası' adıyla kurulan parti de İttihat ve Terakki'den istifa eden bir mebusun kurmuş olması nedeniyle bunun bir kanıtıdır. İttihatçıları birbirine ters düşüren olay ise Hakkı Paşa'nın şeyhülislam ataması hususunda istenilen ismin atamamasıydı. Hakkı Paşa'nın işinin bir hayli zor olduğuna parmak basan Aykut Kansu, hem monarşistlerin hem İttihatçıların hem de bu iki güç unsuru arasında denge kurmaya çalışırken siyaseti devam ettirme görevinin ağır bir yük olduğu gerçeğini belirtmiştir.

Partinin içeriden çökertilmesi için Miralay Sadık Bey'in önderliğiyle monarşistlerin desteklediği Hizbi Cedid'i kuruyor. Bu uygulama başarılı olmayınca monarşistler 31 Mart vakasının arkasında olan kadroyla iktidarı anayasa dışı yollarla devirme adımlarını atmaya başlıyor. 1912 Temmuz'da ise bu krizi Halaskar Zâbitan grubunun muhtırası olarak okusak da arkasında Nazım Paşa gibi isimlerin bulunduğu ifade edilmiştir.

Balkan Savaşları kötüye gittiğinde Almanya'nın Osmanlı Devleti'ni desteklediğini belirten yazar, sonucunda bir konferans toplandığını ve burada konuşulacak olan meselenin Edirne olduğunu belirtiyor. Bulgarlar, Edirne'yi talep ettiklerinde hükümetin bu talebi kabul edeceği yönünde söylentiler çıktığında büyük güçler, Osmanlı Devleti'ne Edirne'yi vermelerinin kendilerinin menfaatine olduğunu ifade etmiş. Dolmabahçe Sarayı'nda Meclis-i Umumi toplandığında bu şartların kabul edilmesi dışında bir seçeneklerinin olmadığı hemfikir olan hükümeti bakanlar kurulu toplantısında da bunu onaylayarak Edirne'yi çaresiz bir şekilde terk etme kararını alıyor. Edirne'nin kaybedilişinin de Bab-ı Ali Baskını'nın ana faktörünü oluşturduğunu biliyoruz.

1913'te yapılanın darbe olmadığını ifade eden yazar, anayasayı devirmiş olan bir yapının devrildiğini dolayısıyla bunun bir karşı darbe olduğunu iddia etmiştir. 1912 yazında anayasanın rafa kaldırılması konuşulduğunda bu işin yerli ve yabancı basında darbe olarak çıktığını, 1913'te ise devrilmiş olan rejimin geri konulduğunu dolayısıyla anayasal düzenin tekrar geri konulduğunu ifade ediyor.

Eserin sonunda 1912 genel seçimlerinde seçilen mebusların isimleri ve hangi vilayetten seçildikleri sıralı olarak verilmiştir. Dizin kısmına baktığımızda bizi gayet açık ve zengin bir çalışmanın bizi beklediğini görüyoruz. Eseri anlamada ve bütünlüğün sağlanmasına katkı sağladığı unsurlardan biri olarak karşımıza çıkıyor. Kapak tasarımı ve kağıt kalitesi ve yazı fontu olarak da makul bir eser olduğunu söyleyebiliriz. Kitabın 1908 devriminin üzerine yapılan birçok çalışmanın üzerine tamamlayıcı niteliğindeki en yetkin eser olduğu da bir gerçektir. Monarşist düzen yanlıları ve İttihat Terakki Cemiyeti mensupları arasındaki rekabeti yansıtmaya açısından son derece önemli bir eserdir. Sadece bu rekabet değil, dönemin işleyişi, devlet adamları ve siyasi zihniyeti hakkında da bizi aydınlatır. Dönem itibarıyla içerisinde barındırdığı isimlerin çokluğuyla da dikkat çeken bu çalışma, biyografi türüyle ilgilenen kişilere de bir ipucu kitabı niteliğindedir. Döneme ilgisi olan herkesin mutlaka okuması gereken kitap, akademik bir çalışma olması ve konusunun itibarıyla dönemle ilgilenmeyen sıradan okuyucular için sıkıcı gelebilir.

